

FELJTON O ROMANTIKI

JEZA MAKS

Kletna izba, v kateri je stanoval študent Jože Lipovšek, je bila temna in vlažna. Poleti so se po stenah sprehajali črni polži, pri tleh pa so rastle gobe. Sedaj, sredi zime, je stena poledenela. Zrak je bil težak in zaduhel.

Študent je sedel na postelji. Ker ga je zeblo, je zavil noge v zakrpano odejo, potegnil glavo med ramena in zavihal ovratnik suknje visoko čez ušesa. Na kolenih mu je ležala odprta knjiga. Ko se je zmračilo in so ga oči že bolele, je knjigo zaprl in dvignil pogled k edinemu oknu visoko gori pod stropom. Bilo je majhno in močno zamreženo kot okno jetnišnice. Če so se ledene rože na šipah odtajale, se je zabaval s tem, da je opazoval noge mimoidočih in si skušal ustvariti k čevljem celotno podobo človeka. Polagoma se je v tem izuril. Veliko je bilo seveda fantazije. Mnoge pa je že poznal. Stari, pošvedrani škrpeti z razcefranimi hlačami... To je cestni pometać Draš, veteran, pravi original, ki je pobiral v prahu in nesnagi čike. Pravkar gre v »Ljudsko kuhinjo« po ričet. Mastni in rdeči gojzerji z bleščečimi zakovicami in bele nogavice... To je brez dvoma Hutter Kurt ali »Fi-fi«, domišljavi osmošolec, trgovčev sin. Visoki čevlji iz rjavega usnja, polna meča in pisana, košata krila... Mlekarica Mica bo. In tako dalje...

Stemnilo se je. Na ulicah so se prižgale luči. Medel soj se je prikradel tudi v študentovo izbo. (Včasih je v tem soju tudi čital.) Sveže zapali sneg je srebrno zableščal. Od časa do časa je hušknila mimo okna senca. Čul je škripanje snega. Zeblo ga je vse huje. Peči v kleti ni bilo.

»To je neznosno!« se je zdrznil. V teh dneh si je ustvaril ideal za stara leta: prijazna sobica, z žametom prevlečen divan, na stenah nekaj umetnin, v enem kotu knjižnica, v drugem peč... Zunaj je zima, snežinke plešejo okrog cestne svetilke, v tvoji peči pa poje plamen. Prijetna toplota te omamlja. Potem ugasneš luč, opazuješ soj od peči, ki se poigrava na steni in ti je prijetno. Sanjariš...

»Neumnost...!«

Pobrskal je po žepih in poiskal vžigalice. Potem je prižgal svečo. Droben plamenček je plašno vztrepetal, temne sence, ki so se sprva plašne razbežale in se skrile po kotéh, so se tiho in kradoma zopet približale in si podale preko stropa roké. Študent se je sanjavo zazrl v mavrični krog okrog plamena. Potem je zopet odprl knjigo in s težavo razbiral tujo modrost o elementih in spojinah. Toda črke so mu zaplesale pred očmi, knjiga mu je oživela kot mravljišče. Odložil jo je.

»Vrag vzemi profesorja! Kaj on ve...!«

Z rokama je zaslonil plašni plamenček in jih pomel. Toda ogreti se ni mogel. Roke so bile trde, premrle. Členki so mu otekali.

Včasih si je sredi sobe zakuril. Zažgal je že mnogo zvezkov in knjig. — Odprl je kovčeg in jel brskati med svojo šaro. Bile so stvari, ki jih ni mogel pogrešati; šolske knjige, katerih naslovne strani in kazala je itak že zažgal, roman iz Prosvetne knjižnice, ki je bil skoraj še nov, dokumenti

in podobno. Na dnu je našel droben in povaljan zvezek. Papir je bil že porumenel, pisanje zbledelo. Bile so pesmi iz tretje gimnazije, drobni verzi o koscu s pridnimi rokami in rosno travo, o mucu in Mihui, o snežinkah, ki so priplesale z neba, o gozdu in polju...

Da, takrat je še stanoval v zavodu. Ves dan je gledal skozi okno, odpiral oči in opazoval življenje. Potem je začel pisati pesmice. Bogve, čemu! V toplih pomladanskih nočeh jih je čital tovarišem. Sedeli so na vrtu, za cvetličnjakom ali pa so ždeli v svojih posteljah. Bili so navdušeni. Malemu Tončku so celo solze zableščale v rjavih očeh. Potem so zapeli v majsko noč in so vsi jokali. Srce je jokalo, to čudno človeško srce, ki hrepeni nekam čez plotove in strehe. Kako lepo je dišal španski bezeg...

Nekega dne pa je prišel v učilnico gvardijan, bradat starec. Nekaj časa ga je opazoval in majal z glavo. Potem je vzel tobakiro, ponjuhal, obrisal nos v veliko rdečo ruto in počasi spregovoril: »Ti, bizgec, pokaži mi no svoje pesmi...!« Zardel je in povsili glavo. Teda se je dvignil Tomaž, ki so mu rekli bogec, se splazil priliznjeno k njegovemu predalu, vzel zvezek in ga dal gvardijanu. Jože je planil kvišku in ga udaril s pestjo v obraz, da ga je oblila kri. Drugi dan je bil izključen... Svoje prve pesmi je hranil v spomin.

»Čemu mi bodo?«

Pretrgal je zvezek na dve polovici, prižgal papir in ga vrgel na tla. Visoko je švignil plamen in mu osvetlil lice. Sence so se potuhnile. Papir je veselo prasketal, se krčil in zvijal. Ostal je le kupček pepela na ožgani lisi.

Iskal je dalje. Našel je sveženj listov, lepo popisanih s krepko moško pisavo in z naslovom »Naša bodočnost«. Tako se je imenoval dijaški listič. Takrat je bilo hudo na svetu in je bil greh ljubiti svoj narod. Prav zato so ga mnogoteri vzljubili. Na jesenskem izletu so se našli štirje in se čudno strnili. Trdno so verjeli, da bodo z lastnimi rokami zaustavili kolo časa in ga pognali v nasprotno smer. V svoj listič so zapisali veliko lepih besed o svobodi, o slovenstvu, o bodočnosti. Imenovali so se »revolucionarna mladina.« Nekega dne, takrat so bili v šesti, pa so prišli v šolo orožniki z nasajenimi bajoneti. Kar sredi pouka so jih odvedli na žandarmerijo. Jožeta so zvečer odpustili, ker je pisal samo pesmice in člančiče o Koroški in Primorju. Trojico pa so pridržali. Izpustili so jih čez dva meseca. Ivan je v ječi zbolel in kmalu nato umrl, Francè je pobegnil čez mejo in se utopil v svetu, Vid pa je ostal in privatiziral. Iz šole so ga namreč izključili.

»Sanje, smešne sanje...! Naša bodočnost je meglena, nejasna, fata morgana. Hlapci smo bili in hlapci ostanemo. Slovenec Slovincu volk!«

Tudi ta sveženj je veselo zgorel. Tako je iskal, kuril in se grel. Kupček pepela se je večal bolj in bolj. Včasih mu je bilo tega ali onega lista žal, pa kljub temu...

Potem je našel nekaj listov povezanih z rdečo nitko in napisom: »Prvi nageljček«.

To je bila zgodba o Heleni, plavolaski, ki ji lasje vihrajo v vetru, o deklici v vihrajočem rožnatem krilu, ki smeje izteza roke, da bi objela

veter in sonce, ves svet, le za ubogega študenta ne mara. Nedostopna je kot kraljica. Zgodba njegove prve ljubezni, nerazodete in neuslišane, zgodba svetlih in presanjanih noči: Kaj, ko bi jo smel poljubiti! Samo enkrat! Morda bi jo poljubil na gladko čelo, morda na rožnato lice, morda na lepe ustnice, morda na beli vrat, morda na valovite prsi...

Študent je stisnil zobé...

»Neumnost! Kako bedasto: le en poljubček...! Kot tista prismojena pesem! Kot da je v poljubu ne vem kaj!«

In je približal liste sveči. Že se je vzpel plamen... Ah, ne! Naglo je odtegnil roko.

Saj ni tako slaba stvar. Ne bilo bi nápak, če bi jo nesel kakemu uredniku, seveda pod psevdonimom. Človeku je vendar nerodno, če drugi bero, kar je v tesni uri napisalo prav za prav tvoje srce, se nasmehnejo in pravijo: O, glejte ga no! Pa se zdi, da ne zna do pet šteti! Tak prikrítež! Nekoč je prečital to zgodbo prijatelju Vidu. Bil je navdušen. — Ti, to moraš kje natisniti! Ne bilo bi slabo, če ti da kdo za to stotak! — Res ne. Kako svetla bi postala ta klet, kot bi sólo božje sonce posijalo vanjo!

Kar oživel je in nič več ga ni zeblo.

Drugi dan je bila nedelja. Sneg je škripal pod čevlji. Na šipah so zacvetele rože, fantastične in lepe. Študent si je zavezal črno kravato, si zavihal ovratnik čez ušesa in krenil k uredniku, o katerem so pravili, da razume mladega človeka...

Taval je iz ulice v ulico. Prišel je v mračno vežo, si očistil snežene čevlje in za hip postal. Bilo mu je čudno tesno pri srcu. Mogoče ga bo urednik pogнал... V vdolbini pred vegastim staromodnim stopniščem je stal kip Srca Jezusovega z razširjenimi rokami. V skrhani vazi je bilo nekaj gnilega cvetja in smrekova vejica. Po stropu so se vile skrhane štukature. Dišalo je po plesnobi in suhih gobah. Nekje za vratmi so govorile ženske:

»Če vam pa povem, da je krompir dražji...!«

»Ne lažite, Kata! Tega ne trpim...!«

Potem se je odločil in se naglo povzpел v prvo nadstropje. Obstal je pred velikimi vrati s ploščico iz medi in z napisom:

Dr. Jakob Starina, duh. v. p.

Na pisemskem nabiralniku ob strani je bil nalepljen porumenel listek z napisom: Uredništvo »Mladosti«. Pozvonil je. Nekje daleč je odvratno zahreščalo. Potem so se začuli težki koraki. Okrogla linica z omrežjem v obliki črk IHS se je odprla in v študenta se je uprl strog pogled. Zardel je in povetil oči. Vrata so se počasi odprla. Na pragu je stal duhovnik v dolgem talarju. Star še ni bil. Visoko vzravnan je stal pred njim in ga ostro gledal.

»Kaj bo dobrega?«

»Študent sem. Prinesel sem neko malenkost za vaš list...!«

Duhovnik se je nalahno nasmehnil.

»A, tako? No, potem pa le naprej!«

S široko gesto ga je povabil v svoje stanovanje. Odvedel ga je v sobo

in mu velel, naj sede. Potem se je obrnil v napol priprta stranska vrata in zaklical:

»Jera! Skodelico čaja! Pa še danes...!«

Študent je segel v notranji žep in izvlekel šop listov. Z nerodno gesto in s smehljajem, ki je razodeval zadrego, jih je ponudil duhovniku. Ta je globoko vzdihnil, si popravil očala in se zatopil v čitanje.

Soba je bila svetla in zračna. V svilenih zavesah so se igrali sončni žarki. Pohištvo je bilo iz črne hrastovine. Ob steni je stala polica s knjigami. Same debele, razkošno vezane knjige z zlatimi napisi. Nad polico je visela stara, že močno razpokana oljnata podoba nekega svetnika v rdeči prelatski obleki in s knjigo v roki. Svetnikov obraz je bil čudno domač. V kotu je stala železna blagajna, težak, masiven zaboj brez vsakega skladja z ostalo opravo. Na blagajni sta stala dva živahno razgibana baročna kipa, katerih zlata politura se je že večjidel odluščila. Eden je imel v zapestju odbito roko. V drugem kotu je stalo stojalo z rožo. Nad stojalom pa je visela kletka z našopirjenim kanarčkom, ki je študenta ježno pogledoval in od časa do časa ježno zacvrkotal. Pri oknu je stala mizica s pisalnim strojem, sredi sobe pa pisalna miza — v slikovitem neredu. Duhovnik je le za silo odrinil nekaj papirjev, komaj dovolj za skodelico čaja.

Potem je prišla visoka ženska, tršata in suha, nelepega obraza, podobna uredniku, in prinesla skodelico čaja z žemljo. Študenta ni niti pogledala. Ko je postavila čaj na mizo, se je prezirljivo našobila. Nato je odšla.

Izpil je čaj z nekim neugodjem. Žemlje se ni dotaknil. Potem se je zazrl v urednikov obraz in ga nepremično opazoval.

Uredniku je igral na ustnah lahen smehljaj. Ako je naletel na lepo mesto, je zadovoljno zabrundal. Tu in tam pa so mu obrvi nenadoma poskočile, ustnice zožile... Potem je šlo zopet v redu.

Nenadoma, ko je držal v roki že zadnji list, pa se mu je polni obraz raztegnil v elipso, obrvi, oči, usta, vse poteze... Ko je končal, je zopet olajšano vzdihnil: Hm. Potem je ostro pogledal študenta.

»Bo?« je ta strahoma vprašal.

Urednik je pobobnal s prsti po mizi, se za hip zamislil in spregovoril počasi in raztrgano:

»Veste, bi že bilo, kajne..., ampak zgodba se mi zdi nekam omledna, mislim namreč...«

»Ne, gospod, vse je čista resnica!«

»Saj vam rad verjamem, toda mislil sem nekaj drugega. Preveč romantično je vse skupaj. Tisto o sončnih žarkih, ki so se ujeli v zlate kodre, o dekletu, ki lovi z razprtimi rokami sonce in veter, o stoterih angelčkih in hudičkih v njenih očeh... Saj me razumete! To je vse premalo življenjsko! Doba romantike je minula. Ne rečem, da so takrat slabo pisali. Nasprotno. Morda se človeku duh ni nikoli tako svobodno razmahnil ko tedaj. Toda stvar se je izživela. Naš čas je z romantiko temeljito obračunal. Danes je moderen nek realizem — da ne rečem naturalizem. To se pravi prijeti življenje za rogé in mu pogumno pogledati v oči...!«

»Toda, gospod, romantika ni umrla. Danes še vedno govorimo o romantiki dela, strojev ... Če pa je v zunanjem svetu res ni, je v človeškem srcu, v človeških sanjah. In tudi ta je na nek način stvarna.«

Duhovnik se je zresnil in nagubal čelo.

»Kako to mislite — stvarna?«

»Ah, čisto preprosto, gospod! Glejte, po mojem mnenju v življenju ni nič objektivno lepega ali romantičnega. Lepo in romantično biva le v naši duši. Mi smo tisti, ki ustvarjamo v svetu lepoto in ki odločamo. Če bi človeka ne bilo, bi bil svet brez lepote. Človek je pa dušo vendarle obdržal ... !«

Urednik se je nasmehnil.

»Saj ste cel filozof!«

»Nikakor. Samo včasih nekoliko razmišljam.«

»Dobro, dobro, mladi gospod! Torej — vi ste prepričani, da je človek merilo vsega. Hm, nič ne rečem. Tu bi utegnilo držati. Vendar je ta nauk lahko v svojih posledicah nevaren, kriv ... Sicer bo pa bolje, da se vrneva k stvari. Vaša stvarca vendarle ni za tisk. Veste, psihoza, razpoloženje naše dobe je že tako, da z romantiko ne pridemo nikamor. Ljudje romantike ne prebavijo več. Saj vam dam prav, pa vendar ... ! Kot urednik sem odgovoren za ime in ugled lista!«

Študent je prikimal in se bolešno nasmehnil.

»Sicer pa, mladi gospod ...«

Urednik se je nagnil naprej in postal čisto zaupen.

»Roko na srce — in priznati mi boste morali, da z vsemi lepimi besedami niste povedali prav za prav nič novega. Kako je stara ta zgodba, neštetokrat doživljena, milijonkrat zapisana — in vendar čisto preprosta: nekje v deveti deželi živi dekle, ki bi od same prešerne mladosti objelo ves svet, samo za ubogega študenta z oblimi koleni in z zaplato na zadnji strani se ne spremeni. Ali ni res? To je tista tragika, 'en miniature', ki jo je že doživel vsak moški, ki jo doživljajo še danes ... Čisto nič novega. To zgodbo so že tisočeri pesniki opevali — naj omenim samo Prešerna in njegovo Julijo. Čemu še nove pisarije?«

Študent se je zagrizel v ustnice. Morda se je spomnil mračne kleti, morda mu je bilo žal za romantiko ... Duhovnik je nagnil glavo nazaj, da je gledal pod strop in tipkal s prsti po gumbih svojega talarja.

»Zato,« je rekel počasi in z nekoliko dvignjenim glasom, »bi vam jaz — pa ne kot duhovnik, marveč kot slovenski kulturni delavec — svetoval nekaj drugega ... Glejte, ni dvoma, da ste talentirani in da vam pero teče kot je treba. Toda pisarjenje o ženskah in smehljajih je popolnoma brezplodno delo. Pustite to starim, ki gledajo na vse to s treznimi očmi. Vrzite se drugam — koliko problemov se nudi mlademu človeku ... !«

»Pustiti to starim? Rad bi vedel, kdo je o ženski boljše pisal, stari ali mladi! Meni se pač zdi, da stari opravljajo to nekam gnusno, odbijajoče — dejal bi — z mastnimi prsti ...«

»Že, že ... Hotel sem le reči, da se poskusite še drugod, recimo v socialnem vprašanju; koliko dela vas čaka!«

»Veste, gospod, kar se pa tega tiče, imam jaz svoje mnenje ... !«

»No? Me zanima ... !«

»Že šestdeset let nalagate mladini nalogo, da študira socialno vprašanje. Pa se kljub temu ni premaknilo z mrtve točke. Zakaj? Kaj pa naj stori mladina? Ali naj grem v banko in naj povem ravnatelju, da je goljuf, ali naj grem v tovarno in naj pregovorim lastnika, da razdeli 99% delnic med delavstvo... Seveda, kritiziramo in modrujemo že! Ko pa pride mlad človek do kruha, obuje copate in moralizira o pokvarjeni mladini. Po mojem bi bilo prav, če bi socialno vprašanje začeli reševati stari...«

Urednik se je prisiljeno nasmehnil. Potem je segel v notranji žep. Izvlekel je denarnico in položil predenj stotak.

»Saj vas razumem! Tole vzemite, pa nikari ne obupajte in ne zanamarite peresa! Iz vas bo še kaj!«

Študent je zardel.

»Ne, hvala, gospod! Miloščine ne maram. Če je stvar res zanič, čemu denar?«

Urednik se je zresnil.

»Ne vzemite tega kot miloščino, saj bom spis obdržal. Morda mi o priliki prav pride!«

Potem je študent vstal in se poslovil. Zunaj pred vrati je dolgo stal in razmišljal. Že je dvignil roko, da bi spustil denar v nabiralnik, pa se je premislil. Glasno se je zasmel in je stekel po stopnicah.

»Drago sem prodal svojo romantiko!«

Tako je rekel tudi natakari pri »Zelenem klobuku«, pa ga ni razumela.

Romantičen epilog:

Ko je čez deset let izšel daljši roman Jožeta Lipovška že v drugi izdaji in je njegovo ime dobivalo zvok, so ga povabili v Pen-klub. Takrat se je spomnil stari urednik »Mladosti« porumenelih papirjev in sledeča številka je prinesla na prvi strani njegovo zgodbo »Prvi nageljček«.

Jože Lipovšek je pobledel in se zgrabil za glavo.

»Prekleti tepec, kako me je blamiral...!«

Tudi to je stara, oglodana zgodba, kaj?

RAZVOJ FRANCOSKEGA DELOVNEGA PRAVA

VITO KRAIGHER

V francoskem delovnem pravu se mogoče najbolj izražajo vse posebnosti družbenega razvoja Francije od Velike revolucije dalje. V njem se je najprej pokazalo, da v razredni družbi (ki je francoska revolucija ni odpravila, marveč le nadomestila vlado plemstva z vlado tedaj naprednejšega razreda — meščanstva) ni popolne enakosti pred zakoni, ki sicer enakost nominelno uveljavljajo, ne upoštevajo pa socialnih razlik, določenih po funkciji posameznikov in posameznih slojev v družbi, ki vsako enakopravnost od vsega početka izključujejo. Ravno razvoj delovnega prava, ki mu je naloga urediti odnose med kapitalisti in delavci v Franciji sami, zibelki meščanskih revolucij 19. stoletja, kjer so revolucijska na-